

Uriel Heyd, *Ottoman Documents On Palestine, 1552-1615*, Oxford University Press, 1960. XIII+204+XVII.

İsrâil Üniversitesi'nden Uriel Heyd'ın, *Filistin'e Ait Osmanlı Vesikaları* adlı bu kitabının esasını, Filistin'in Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde bulunan sahaları ile alakalı ve 1552-1615 yıllarında yazılmış ferman, arıza v.b. vesikalar teşkil etmektedir.

Müellif, sayfa altındaki notlarda kullandığı bibliyografya kısaltmalarına ve Arab harflerinin Lâtin harflerine çevrilişinde nasıl bir *transcription* tâkip ettiğine dair izahlardan sonra, *Önsöz*'ünde, tarihî bir kaynak olan Mühimme defterlerinin ehemmiyeti üzerinde duruyor; xvii. asrın ortasından, xix. asrın ikinci yarısına kadar üç asırlık bir devreye ait 150.000, belki 200.000 vesikayı içine alan bu Mühimme defterleri tarzında zengin kaynaklara, Osmanlı İmparatorluğu hariç, başka İslâm memleketlerinde ve Yakın-Şark'taki arşivlerde rastlanılmadığına dikkati çekiyor. Bu *Önsöz*'ü müteakip bir *İlave*'de ise, kitabının basıma verilmesinden sonra Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan en eski bir Mühimme defterinden haberdar edildiğini, fakat bunda Filistin ile alakalı mühim bir vesika bulunmadığını kaydetmiştir (S. 1 - xviii).

Filistin'e Ait Osmanlı Vesikaları, bibliyografya kısaltmaları, kullanılan *transcription* hakkında notlar ve *Önsöz* dışında, başlıca iki kısma ayrılmıştır. *Birinci Bölüm*'de, 1) Mühimme defterlerinin nasıl tanzim edildiği, İstanbul'da Başvekâlet Arşivi'nde, Topkapı Sarayı Müzesi'nde ve yine İstanbul'daki başka kütüphanelerde, Almanya, Fransa, İngiltere, Amerika gibi bâzı memleketlerde mevcut Mühimme defterleri; 2) fermanların tertip tarzı, yâni teknik hususiyetleri; 3) fermanların nasıl hazırlandığı, bu hususta Mühimme defterlerinde — fermanın aslında bulunmayan — tafsilâtı içine alan ne gibi kayıtlar bulunduğu; 4) fermanın nasıl gönderildiği; 5) fermanın deftere kaydı hakkında izahat verilmiştir (S. 3-31).

Eserde en çok yer alan *İkinci Bölüm*, vesikalar kısmıdır. Bu kısmın, *Malzemenin Arz ve Takdimi* başlıklı mukaddimesinde, eserde mevcut ve 1552 - 1615 yıllarında yazılan ferman, arıza v.b. vesikaların hangi Mühimme defterlerinden alındığı hakkında bilgi verilmiştir. Uriel Heyd, gözden geçirdiği vesikaların bâzı kısımlarının mühim, fakat geri kalan kısımlarının resmî ifadelerin tekrarından ibaret olduğunu v.b. sebepler yüzünden biraz hatalı bir metod takibettiğini, bu vesikaların mutad usûllere uygun surette neşrini pek de memnuniyet verici bulmadığını; vesikaları, ehemmiyet ve uzunluğuna göre seçtiği kısımları bâzan harfiyen, bâzan genişleterek, meâlen terceme, birçoklarını hulâsa ve bunların bâzılarını da sayfa altı notlarında işaretle iktifa ettiğini yazıyor; ifadesine göre, bu suretle

faýdalandığı vesikaların sayısı 300'den fazladır. Ancak, şunu söyliyelim ki, notlar bir tarafa bırakılırsa, aynen ve bâzan genişletilerek terceme, hulâsa edilen vesikalaların sayısı 126'dır. Yine müellifin ifadesine göre, bu *İkinci Bölüm*'ün hazırlanışındaki başlıca gaye, xvi. asrın ikinci yarısında ve xvii. asır başlarında Osmanlı İmparatorluğu idaresindeki Filistin'e ait tedkiklere kaynak teşkil edecek malzemeyi ortaya koymaktır. Uriel Heyd bu vesikaları mevzularına göre onbir kısma ayırmış bulunuyor: 1) İdarî işlerin tanzimi; 2) timar ve ziâmet sahipleri, yeniçeriler; 3) silâhlı isyanlar; 4) Bedeviler'in teskini; 5) kal'alar; 6) vergi tahsili; 7) ticaret ve sanayi; 8) vakf ve resmî işler; 9) İslâm mâbedleri; 10) Yahudî ve Samaritan'lar; 11) Hıristiyan ibadet yerleri . . . Bu onbir kısımdan herbirinin başında, vesikaların muhteviyatı hakkında umumî bilgi verilmiştir. Bu 126 vesikadan sonra yer alan üç *Zeýl*'den ilki, Han-Yunus kal'asının inşası, ikincisi vakıflar hakkında bir vesikanın tercemesi, diğeri ise Filistin'deki askerî kal'aların listesine aittir (S. 33-191). İlk sayfasında xvi. asırda Filistin'i gösteren bir haritayı ihtiva eden eser, has-isimleri, tâbir ve lûgatleri içine alan iki indeks (S. 192-204), bunu müteakip otuzyedî vesikanın bâzı kısımlarının fotokopisinin neşri ile (S. 1 - xvii) sona ermektedir.

Müellif, yukarıda kaydettiğimiz gibi, gözden geçirdiği vesikaları mevzularına göre tasnif suretiyle emek sarfetmiş ise de, bunları — bu cins eserlerde zarurî ve hattâ pek tabîî olan — yazıldıkları zamana göre sıralamamış, tarih bakımından karmakarışık surette arka arkaya getirmiştir. Mevcut 126 vesikadan çoğunun aynen değil, hulâsa suretiyle İngilizce'ye tercemesi ve ancak 37'sinin kısmen asıllarının fotokopilerinin neşri, esere ilmî değil, popüler bir mahiyet vermektedir ve müellif, bu yüzden, kitabını hazırlamaktaki başlıca gayesinden, xvi. asrın ikinci yarısında ve xvii. asır başlarında Osmanlı İmparatorluğu idaresindeki Filistin'e ait tedkiklere kaynak teşkil edecek malzemeyi ortaya koymuş bulunmaktan uzaklaşmış oluyor. Uriel Heyd'in daha önce neşrettiği *Türk Milliyetçiliğinin Esasları, Ziya Gökalp'ın Hayatı ve Felsefesi* adlı kitabı (Luzac and Company LTD and The Harvill Press LTD, 1950) gibi, muhteviyatı hakkında kısaca fikir vermeğe çalıştığımız *Filistin'e Ait Osmanlı Vesikaları* da ilmî zihniyetten oldukça uzak bulunduğu için, neşri, bu mevzuda çalışanlara kaynak teşkil edecek malzemeyi vermek bakımından değil, ancak, bu hususta umumî bilgi edinmek isteyenler için şüphesiz faydalıdır.

F. A. TANSEL

